

Mit kezdünk múltunkkal?

Az ezredvéghez közeledő Magyarország kiemelt politikai célja az Európai Közösséghez való csatlakozás. Lázasan igyekszünk megfelelni azoknak a követelményeknek, amelyeket a mostani nyugat-európai nemzetek néhány vezetője támaszt velünk szemben, próbáljuk átalakítani gazdaságunkat, jogrendünket, művelődésünket, szokásainkat és végül magunkat is. Tesszük ezt anélkül, hogy arra is törekednénk, hogy megismerjük azt az Európát, amelybe igyekszünk. Az az Európa ugyanis nem az, amelyet most látni vélünk, annak megismeréséhez az első lépés annak tudása, hogy miért és mi módon lett ilyen. Ahhoz pedig, hogy Magyarország is olyan lehessen, hogy tagjává váljon ezen népek közösségének, meg kell ismerni Magyarországot is, továbbá együttélésünk történetét.

Szörényi László 1972 és 1988 között írott tizekét tanulmánya, amelyeket a *Memoria Hungarorum* című kötetben közreadott, ennek az együttélésnek négy évszázadát mutatja be, *Hunyadi Mátyás* udvarától a 19. századig. Szörényi eddigi kötetei is – *Múltaddal valamit kezdeni* (1984), *Hunok és jezsuiták* (1993) – annak a kettősségnek a jegyében íródtak és jelentek meg, amelyet a második kötet címe is sejtetni enged. A jezsuita rend magyarországi története ugyanis pontosan a ma is létező dilemmára vetít fényt. A rend házai és iskolái ugyanis az osztrák rendtartomány részeként voltak a Kárpát-medencében, maga a szerzetes közösség pedig abszolút nemzetközi volt és maradt. Az a kultúra, amelyet terjesztettek, ápoltak, egyszerre volt egyetemes és nemzeti. Pontosán a 17. és 18. században a rend magyarországi tagjai sokat fáradoztak egy önálló magyar rendtartomány megteremtésén, sikertelenül. Úgy látták ugyanis, hogy a magyar érdekek, hangsúlyosan is a magyar kulturális érdekek nem képviselhetők kellőképpen egy közös tartomány keretein belül.

A magyarországi latinnyelvűség is – Szörényi előző könyvének alcíme: *Fejezetek a magyarországi latin hősepika történetéből*, mostani könyvének számos tanulmánya a honi latin irodalom verses emlékeivel foglalkozik – tulajdonképpen többféleképpen értelmezhető jelen-

ség. A 16. század végéig, a 17. század elejéig a fejlett magyarországi latinság az európai szellemi áramlatokhoz való kapcsolódás naprakészségét segítette, a 18. és 19. században azonban már a fejlett Európa nemzeti nyelven alkotott, a modern nyelvek ismerete hiányában ezek a szellemi termékek már kevésbé juthattak el hozzánk. A latin klasszikusok Magyarországon még hosszú ideig az iskolai (kötelező) nyelvtanulás szövegei, amikor Nyugat-Európa olvasói már régen nem tudják eredetiben olvasni azokat. Bár *Ungvárnémeti Tóth László* ógörög versei nálunk is ritkaságszámba mentek, nagyon sokan – magas színvonalon, vagy csak alkalmi verselőként – latinul írták verseiket. No meg tudományos munkáikat, amelyeket külföldön már nem sok helyen olvastak szívesen – a nyelvük miatt nem.

Galeotto Marzio antik műveltsége – görög-ellenességével együtt – részévé vált humanista gondolkodásának, *Heltai Gáspár Reginaldus Gonsalvinus* művét forrásként használta, de mint minden általa használt forrást, egyetlen cél érdekében hasznosította, egységes gondolatmenetté formálta. Kötődve európai forrásaihoz Erdélyben magyarul, magyar nyelvűvé válva gondolkodott és írt. Az európai barátai elvárásai szerint latinul író, latin versgyűjteményt szerkesztő, magyarul zsoltárokat, oktató, imádkozó és bűnbánó szövegeket közreadó *Szenci*

Molnár Albert latin verseiről szólva Szörényi ki is mondja, hogy nem szabad, de nem is lehet elválasztani egymástól e kétfajta műveltséget: Szenci Molnár európai műveltsége része magyar műveinek. Fordításainak hosszú utóéletéről pedig igazán nem ő tehet; *Scultetus*-fordítását Magyarországon akkor is tanító szöveggént forgatták, amikor már Lessing „megsemmisítette” ezt

a történetfilozófiát (Szörényi kifejezése) – tegyük hozzá: a 16. századi Antonio Guevara fiktív Marcus Aurelius-életrajzát a századfordulón magyarra ültető Draskovics János és Prágai András megfelelt kora szellemének, a szóban forgó művet a 19. század elején mégis újrafordították, és pedig nem filológiai vagy nyelvfilozófiai megfontolásokból: Magyarországon még akkor is kvázi erkölcsstankönyvnek számított, amikor saját hazájában már alig tudták róla, hogy létezett.

II. Rákóczi Ferenc idejében az európai és a magyar művelődés már távolabb került egymástól, mint ahogy Szenci Molnár Albert életében volt. A fejedelem – és számos kortárs főúr – azonban nem tartotta lehetetlennek ennek a távolságnak a kisebbitését és tudták, hogy ehhez az állami kereteknek kell először megváltozniuk. Szörényi László egyik legtöbbször hivatkozott tanulmánya az ifjú Rákóczi Ferenc tanulmányait mutatja be, részletesen elemelve az újházi (Neuhaus: Jindřichov Hradec) jezsuita gimnáziumi tanrendet, a későbbi fejedelem ottani hétköznapiit, majd prágai egyetemi éveinek előadás- és olvasmányélményeit. Köpeczi Béla Rákóczi erudícióját bemutató monográfiája e tanulmány gondolatosságát

viszi tovább. A jezsuita nevelők és a nagypolitikát alakító politikusok szándéka a nagy tekintélyű magyar főúri ifjúval más és más – előbbieket felelősségteljes uralkodásra nevelték, utóbbiak elűntették volna egy szerzetesi közösségbe zárva. Tudták tehát, hogy egy nép, ha nemzeti kultúráját nem ápolják, elsüllyed, „jól kezelhető”. A kultúra fenntartásának eszközei persze sokfé-

lék, de mindenképpen működtetni kell azt az intézményrendszert, amelynek keretei nélkül minden jó szándékkal, tudós felkészültséggel végzett munka kárba vész. A nemzeti kultúrának persze egyetemesnek kell lennie, annak sokszínűségét kell gazdagítani. Tehát sajátosságait, saját múltját, saját eszményeit kell követnie.

Balassi Bálint költészete, Dugonics András prózája vagy Versey Ferenc Káldi Györgyről szóló értekezésének elemzésében Szörényi ezeket az elemeket emeli ki úgy, hogy közben filológiai szak tanulmányt ír.

Szörényi László három, a régebbi magyar irodalom történetét elemző tanulmánykötetét együtt kell olvasni. Az egyes tanulmányok elsősorban a tudós filológus közönségnek nélkülözhetetlen olvasmányok, együtt olvasva őket kirajzolódik a szerző programja, mondandója arról, hogy mit is kell múltunkkal kezdeni, és miért.

SZÖRÉNYI LÁSZLÓ: *Memoria Hungarorum. Tanulmányok a régi magyar irodalomról*. Balassi Kiadó, Bp. 1996, 219 old.

Monok István